

נדריים ז'

הספק אם יש יד לצדקה או לא

הסתפק רב פפא⁶⁷, האם יש יד לצדקה⁶⁸,

כלומר שכאשר משמע מדיבורו שהתכוון

לתת צדקה, האם מתחייב כאילו אמר. ומבררת הגמרא באיזה אופן

הסתפק, שאם היו לפניו שתי מטבעות ואמר, זוז זה לצדקה וזה גם כן,

הדבר פשוט ששני הזווים הם צדקה עצמה, שהרי הוא לשון גמורה של

נדר צדקה על שני הזווים, ולא יד לצדקה. אלא הספק הוא כשאמר זוז זה

לצדקה וזה, ולא אמר את המילים 'גם כן'. האם הוא אמר שגם הזוז השני

יהיה צדקה, או שאמר שהזוז השני יהיה להוצאות הבית, ולא סיים את

דיבורו⁶⁹. ורב פפא הסתפק אם יש יד לצדקה, משום שהצדקה הוקשה

לקרבנות בכתוב: "מוֹצֵא שְׁפָתַיךָ תִּשְׁמַר וְעֲשִׂיתָ בְּאֲשֶׁר נְדַרְתָּ נְדָבָה

אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ", "בפיך" זו צדקה, וכתוב בצדקה "יֵצֵא מִפִּי צְדָקָה" ויש

לצדקה יד כמו לקרבן. או שהצדקה הוקשה לקרבנות רק לכך שיש בה

איסור בל תאחר, ולא שיהיה בה דין יד.

הגמרא הסתפקה⁷⁰ האם יש יד להפקר, אם אמר על שנים מחפציו, הרי

זה הפקר וזה, ולא אמר וזה גם כן. האם גם השני יהיה הפקר או לא.

שואלת הגמרא, הרי זה אותו הספק כמו הספק אם יש יד לצדקה, מפני

שסתם אדם מפקיר כדי שהעניינים יזכו בו⁷¹, ואם לומדים מהיקש שיש יד

לצדקה, יש גם יד להפקר? עונה הגמרא, שהספק הוא בדרך אם תימצא

לומר, אם נאמר שיש יד לצדקה, מפני שהצדקה הוקשה לקרבן יש גם יד

להפקר. או שאפילו שיש יד לצדקה יתכן לומר שדווקא בה אומרים כן

כיון שאינה ראויה אלא לעניינים, אבל בהפקר אין יד כיון שגם העשירים

יכולים לזכות בו.

67 לפי הר"ן, הרמב"ן, הריטב"א, והנמוק"י הגרסה היא בעי רב פפא, והרא"ש בפסקיו גורס בעי רבא.

68 הר"ן מביא בשם רבותיו שאם תמצא לומר שיש יד לפאה שהיא חמורה, שהתורה חייבתו בעיקר הפאה בע"כ, האם יד גם לצדקה. ומקשה הר"ן הרי התורה חייבה גם בעיקר צדקה, אלא אומר הר"ן שבשתי הבעיות האחרונות לא שייך לומר את"ל.

69 ואפילו שמלשונו מסתבר שאמר, וזו גם לצדקה, ואם הדין היה שיש יד בצדקה הוא היה נחשב יד המוכיחה, כיון שאין דין יד בצדקה, אפילו יד המוכיחה, מפרשים את דבריו כך, ר"ן.

70 הגמרא לא הסתפקה אם יש יד לשבועה מפני ששבועות הוקשו לנדריים וברור שיש יד לשבועה. ר"ן.

71 תוס'.

רבינא הסתפק אם יש יד לבית הכסא הסתפק רבינא, אם יש יד לבית הכסא, או לא לעניין איסור קריאת שמע במקום זה. ומבררת הגמרא באיזה אופן הסתפק. שאם אדם הזמין בית לבית הכסא ולידו היה עוד בית, ואמר בית זה יהיה בית הכסא וזה גם כן, הדבר פשוט שהוא בית הכסא, שהרי הוא אמר ששניהם יהיו לבית הכסא. אלא הספק הוא כשאמר בית זה לבית הכסא וזה, ולא אמר וזה גם כן. האם הוא אמה שגם הבית השני יהיה בית הכסא, או שאמר שהבית השני יהיה לשימוש אחר. ומהספק של רבינא נראה שהיה פשוט לו שיש זימון לבית הכסא, אם הזמין את המקום לבית הכסא נאסר לדבר בו דברים שבקדושה אפילו לפני שהשתמשו בו.

שואלת הגמרא, הרי רבינא עצמו הסתפק במסכת ברכות, האם זימון מועיל לתת לו דין של בית הכסא או לא? מבארת הגמרא, שרבינא הסתפק באחד מתוך אחד. האם זימון מועיל לעשותו לבית הכסא או לא, ואת תימצי לומר שזימון מועיל, האם יש יד לבית הכסא.

ואומרת הגמרא, שבכל הספקות שהובאו, אם יש יד לקידושין⁷², אם יש יד לפאה⁷³, אם יש יד לצדקה, אם יש יד להפקר⁷⁴, ואם יש יד לבית הכסא, עדיין הבעיה בעיינה ולא נפשטה⁷⁵.

למדנו במשנה שהאומר לחברו 'מנודה אני לך', רבי עקיבא חכך להחמיר. אמר אביי, מה שרבי עקיבא היה נוטה להחמיר מספק ולומר שהוא לשון נדר⁷⁶, מודה לענין מלקות

לרבי עקיבא פטור ממלקות

72 הר"ן אומר שבקידושין מחמירים לומר שיש יד לקידושין, מפני שהוא ספיקא דאורייתא לחומרא. ובספק הפקר הולכים לקולא ככל ספק ממון, וכן בבית הכסא, מפני שאפילו אם זימון מועיל אינו מועיל אלא מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא. ר"ן.

73 הרשב"א כתב שגם בפאה וצדקה הולכים לחומרא. הרמב"ן כתב שהבעיה בצדקה לא נפשטה והולכים לחומרא, וגם מהסוגיה משמע שיש יד לצדקה, והר"ן מסביר אותו לפי הרמב"ם שפוסק כאת"ל. אבל הר"ן מקשה מדוע הולכים בבעיה שלא נפשטה בספק מתנות עניים לחומרא, הרי מהגמרא בפרק הורוע והלחיים דף קל"ד, וביומא דף ח' ע"ב משמע שספק מתנות עניים הוא ככל ספק ממון והולכים לקולא.

74 בהפקר הולכים לקולא ככל ספק ממון ומספק אין בו דין יד. ואין יד לבית הכסא מפני שגם אם הזמנה מועילה הוא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. ר"ן.

75 לשון תיבעי ליה הוא כמו תיקו, בלשונה של מסכת נדרים. תוס'.

76 ריצב"א אומר שאמר גם שאני אוכל לך. ור"י אומר ששמואל מודה כשהוכיר לשון נידוי שלא צריך לומר שאני אוכל לך, מפני שאדם לא אומר על עצמו מנודה אני כשרוצה לומר שלא יעמוד בד' אמותיו, אלא הוא נדר ממנו, כמו שאמר אהיה נד ממך. תוס'.

שאינו לוקה⁷⁷ משום בל יחל דברו, משום שאינו יד גמורה⁷⁸, שאם לא כן היה לתנא לשנות, רבי עקיבא מחמיר.

ר"פ אמר נדינא לך לד"ה אסור משמתנא לך שאם אמר לחברו, נדינא מינך

שאיני אוכל לך, לדברי הכל הוא לשון הרחקה, ואסור להנות ממנו ואם נהנה ממנו הוא לוקה. וכן לא נחלקו שאם אמר, 'משמתנא מינך' הוא מותר בהנאתו, מפני שלשון זה הוא לשון חרם ונידוי⁷⁹. ונחלקו כשאמר מנודה אני לך שאני אוכל לך, רבי עקיבא סובר שהוא גם לשון הרחקה והבדלה⁸⁰ ולכן מחמירים להחשיבו כנדר⁸¹. וחכמים סוברים שהוא רק לשון של חרם ונידוי, ולא לשון של הרחקה, ואינו אפילו ספק נדר.

ורב פפא חולק על רב חסדא בפירוש מחלוקת ר"ע וחכמים. שאדם אחד אמר, משמתנא בנכסי בנו של רבי ירמיה בר אבא. וכשבא לפני רב חסדא אמר לו שאין מי שחושש לדברי רבי עקיבא. ומכאן שרב חסדא סובר שנחלקו כשאמר משמתנא⁸², ולא כשאמר מנודה אני לך, כדברי רב פפא.

אמר רב אילא בשם רב, אדם שנידה את חברו בפניו, אין מתירים את הנידוי אלא בפני המנודה⁸³. נידהו שלא בפניו, מתירים בין בפניו ובין שלא בפניו.

השומע הזכרת ש"ש לבטלה מחברו צריך לנדותו

אמר רב חנין בשם רב, מי ששומע הזכרת השם לבטלה במזיד מפני חברו, צריך לנדותו. ואם לא נידהו, הוא עצמו ראוי שינדו אותו. שהרי העניות מצויה במקום שמזכירים שם שמים לבטלה, ולכן ראוי לעונש⁸⁴. ועניות

77 מכאן מוכיח הר"ן שלוקים על ידות נדרים.
78 רא"ש.

79 אפילו אם אמר שאני אוכל לך, ר"ן. והתוס' אומר לשון קללה, ואפ' אם הוא אסר עצמו לעמוד בד' אמותיו אינו אסור בהנאה. תוס'.

80 כמו שמתרגמים את 'והדהו בנדתה' וסאובתה בריחוקה. ר"ן.

81 לפי הר"ן. והרא"ש אומר שהוא אסור שכיון שלא אמר לשון של שמתא לא התכוון לנידוי.

82 שכיון ועשה עצמו כמשומת, בא לאסור על עצמו את הנאתו, שהרי פורשים מן המשומת.

83 הר"ן אומר לא מפני שהנידוי בפניו חזק יותר, אלא מפני החשד שהמנודה יחשוד כשיראה שאין נוהגים בו כמנודה. והרא"ש והתוס' אומרים מפני כבודו.

84 ודבר זה נלמד מהכתוב: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך", הזכרת שם שמים במקום מצוה מביאה ברכה ועושר, ולהיפך כשמזכיר לבטלה. או מהכתוב בזכריה על הנשבע לשקר: "וְכַלְתוּ וְאֵת עֲצֵיו וְאֵת אֲבָנָיו". ר"ן.

כמיתה שאמר ה' למשה: "כִּי יָמְתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים", והרי דתן ואבירם היו במחלוקת קורח ועדתו ולא מתו, אלא שנהיו עניים⁸⁵ וחשובים כמתים. וראיה נוספת שהעניות היא כמיתה ממה ששנינו בברייתא, כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני. וכיון שהזכרת שם שמים חמורה כל כך חייב לנדותו⁸⁶ ואם לא נידהו הוא עצמו חייב נידוי⁸⁷.

ש"מ השומע הזכרת השם חייב לנדותו אין מתירין אלא בפניו ומתירים את הנידוי מיד רב הונא, ורב הונא שמע שאשה אחת הזכירה שם שמים לבטלה, ונידה אותה, והתיר לה את הנדר בפניה מיד. וממעשה זה לומדים שלשה דברים. א) השומע הזכרת השם מפי חברו חייב לנדותו. ב) נידהו בפניו, אין מתירים אלא בפניו. ג) אין בין נידוי והפרה ולא כלום, שאפשר להתיר את הנידוי מיד⁸⁸.

תלמיד חכם מנדה לעצמו ומתיר לעצמו. אמר רב גידל בשם רב, תלמיד חכם מנדה לעצמו ומיפר לעצמו⁸⁹. והחידוש הוא, שלא אומרים אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. שואלת הגמרא, ובאיזה אופן מנדה את עצמו? אומרת הגמרא, כמו שמר זוטרא חסידא כשאחד התלמידים חכם התחייב נידוי, היה מנדה קודם את עצמו⁹⁰, ואחר כך היה מנדה את אותו תלמיד. וכשהיה בא לביתו היה מתיר לעצמו את הנידוי, כדי שבני ביתו לא יצטרכו להתרחק ממנו, ואחר כך היה מתיר את הנידוי של התלמיד.

85 ואע"ג שארבעה חשובים כמתים עני סומא מצורע ומי שאין לו בנים, מכל מקום כאן ודאי נחשבים כמתם מפני שנהיו עניים. סומום לא היו שנאמר במחלוקת קרח: "העיני האנשים האלה תנקר". ולא היו מצורעים, שנאמר שם: "בקרב כל ישראל". ואין לומר שנרפאו בקבלת תורה, שהרי במעשה העגל חזרו למומן. וודאי שהיו להם בנים, שאם לא כן זה לא סיבה שלא ילשינו על משה שיחזור למצריים, אלא ודאי שנהיו עניים. ר"ן.

86 אפילו שכל מי שרואה אדם שעובר על דבר איסור חייב לנדותו, אבל אם לא נידהו אין מגדים אותו. תוס' ר"ן ורא"ש. והמפרש אומר שצריך לנדותו כדי שיהיה עני ולא ימות שהעניות שקולה כמיתה.

88 כשהמנודה חזר בו ממעשיו. ואומרים התוספות שאינו דומה למה ששנינו בכיצד מגלחין שאין מתירים את הנידוי למי שנידו מפני שבזה תלמיד חכם עד שלשים יום, מפני שהנדוי כאן אינו עונש אלא אזהרה שלא יזכיר יותר שם שמים לבטלה. אבל הר"ף והרמב"ם לא פסקו שיש להמתין שלשים יום, מפני שסוגיתנו חולקת על הסוגיה במועד קטן. ר"ן.

89 הרשב"א אומר רק כשלא היה חייב נידוי מן הדין אלא שנידה עצמו לכבוד ת"ח כדי לנדותו, אבל כשחייב נידוי אינו יכול להתיר לעצמו. והר"ן אומר אפילו כשהיה חייב נידוי וכן פסק הרמב"ם. ר"ן.

90 כדי שלא יענש על הפגיעה בתלמיד חכם, או כדי שלא ישכח להתיר את הנידוי. תוס' ורא"ש.